

SRBI U BELOJ KRAJINI UVID U SADAŠNJE STANJE¹

MILINA IVANOVIĆ-BARIŠIĆ

V članku so predstavljeni podatki in opazovanja iz štirih srbskih vasi v Beli krajini (Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči), zbrani v letih 2007–2009. S pomočjo že objavljene literature je bilo mogoče pripraviti pogled na položaj srbske etnične skupnosti v času raziskave.

Ključne besede: *Srbi, Bela krajina, Slovenija.*

This article discusses the state of the affairs related to the Serbs living in White Carniola, Slovenia in the villages of Bojanci, Marindol, Miliči, and Paunoviči. Original fieldwork carried out from 2007 to 2009, along with previously published literature, has helped to create a synchronic perspective on the ethnic Serbian community in White Carniola.

Keywords: *Serbs, White Carniola, Slovenia.*

Prilikom odlučivanja za temu istraživanja prevagnula je činjenica da u jednom delu Slovenije živi autohtono srpsko stanovništvo koje se na ove prostore naselilo u jednom trenutku svoje borbe za biološki opstanak. Ovaj rad nije u potpunosti zaokružena istraživačka celina, jer vreme koje je provedeno na terenu ne omogućava da se u ovom trenutku sagledaju sva pitanja od značaja za temu identiteta jedne zajednice.² Stoga tekst treba prihvatiti kao vidjenje trenutnog stanja, ali i kao smernice za eventualna buduća terenska i naučna istraživanja srpske etničke zajednice na ovom prostoru.

Važna komponenta društvene realnosti u svakom društvu, a posebno u našem regionu, gde je ona vrlo izražena, jeste multietničnost. Proučavanje etniciteta manjinskih zajednica, bilo da su one priznate ili nepriznate od strane većinske zajednice može biti od posebnog značaja i može da ukaže i na značajne pravce promena u jednom društvu. Politička situacija koja je stvorena tokom osamdesetih godina prošlog veka i kasniji raspad nekadašnje zajedničke države nisu značajnije potakli Srbe sa prostora Bele krajine da se organizuju i uključe u akcije čiji bi cilj bio održavanje i očuvanje sopstvenog kulturnog nasleđa, čime bi istovremeno postali aktivni učesnici u kreiranju svoje budućnosti, ostvarivši sopstveni društveni uticaj i sigurniji ekonomski i kulturni položaj u nastaloj situaciji.

¹ Tekst je rezultat rada na projektima *Srbi u Sloveniji - Slovenci u Srbiji* (2006–2007) i *Kulturni i naučni kontakti. Srbi i Slovenci od 19. do 21. veka* (2008–2009), koje su finansirale vlade Republike Srbije i Republike Slovenije, kao i na projektu br. 147020: *Srbija između tradicionalizma i modernizacije – etnološka i antropološka proučavanja kulturnih procesa*, koji u celini finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

² Pet dana, koliko sam ja provela među stanovnicima srpskih sela, nije dovoljno da se sagleda celokupni život ove zajednice, ali je dovoljno da se stekne opšti uvid u njeno stanje u sadašnjem vremenu.

Kao što je poznato, svest o pripadnosti svom narodu, odnosno naciji može biti veoma značajna u identitetskom polju kako pojedinca tako i određene grupe. Etnički identitet jedne zajednice u odnosu na drugu predstavlja skup prepoznatljivih komponenata koje se izdvajaju kao posebni simboli kulture jednog naroda. Najčešće su to teritorija, jezik, folklor, običaji, odeća, hrana (način ishrane), elementi folklornog stvaralaštva, religija, verovanja. Ove komponente se sve manje pojavljuju u svojoj prvobitnosti, jer su u stalnom procesu transformacija.

Identitet je istovremeno individualni i kolektivni fenomen koji uključuje preuzimanje novih elemenata kao i očuvanje starih tako da je psihosocijalna diferencijacija uvek moguća; ... [pri čemu] jedni elementi mogu biti značajniji od drugih; ... identitet je istovremeno proces i sistem budući da je po svojoj prirodi dinamičan“; [što] znači da identitet ne samo da menja svoje sastavne delove, već i to da opstaje samo zahvaljujući toj sposobnosti. (Stojković 1993: 24–25)

Etnička svest podrazumeva posedovanje sopstvene etničke osnove pomoću koje je mogućna identifikacija sa drugima i sposobnost da se u drugima prepoznaju te etničke osnove (Lukić-Krstanović 1986: 67). Preciznije rečeno, etnička različitost se izražava i percipira putem simbola. Ono što jednu zajednicu razlikuje od druge jesu upravo simboli etničkog identiteta. U daljem tekstu pokušaću da ukažem na neke od njih kroz zapažanja do kojih sam došla u vreme istraživanja Srba u Beloj krajini. Na neke od činilaca transformacije načina života ove zajednice upozoravano je i u ranije objavljenim radovima (Filipović 1970; Dražumerić 1988; Terseglav 1989, 1996; Knežević Hočevar 2004; Petrović 2006, 2009).

DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA

Srbi u Beloj krajini nisu nepoznanica u slovenačkoj naučnoj i stručnoj javnosti (Dražumerić i Terseglav 1987; Dražumerić 1988, Terseglav 1996). O ovoj nevelikoj srpskoj autohtonoj zajednici na teritoriji Slovenije mnogo manje se zna u zemlji matici, pošto oni do sada nisu bili predmet značajnijeg interesovanja stručnih i naučnih institucija.

Kada je ova tema u pitanju svakako da treba pomenuti studiju posvećenu stanovnicima belokranjskih sela koja je rezultat terenskih istraživanja M. Filipovića tokom šezdesetih godina prošlog veka (Filipović 1970).³ Najnovija proučavanja srpske etničke zajednice obavila je T. Petrović sa stanovišta lingvističke struke. Zapažanja koja se iznose u njenim radovima o jezičkim promenama u procesu zamene maternjeg jezika jezikom većinske zajednice veoma su značajna i za etnološka proučavanja ove zajednice (Petrović 2006, 2009).

³ Postoji rad manjeg obima koji se odnosi na migracije kojima je teritorija Bele krajine u svom istorijskom razvoju bila vrlo izložena (ВЛАХОВИЋ 1975).

Kako se iz do sada objavljene literature može uočiti, kroz ovaj prostor su usled istorijskih okolnosti reaktivno rano krenuli putevi migracija (Maл 1924; Filipović 1970; Dražumerić 1988; Tersegļav 1996). Moglo bi se reći, a to potvrđuju i izvori, da je područje Bele krajine kroz istoriju bilo često izloženo migracionim kretanjima stanovništva.

Za temu je naročito zanimljivo vreme od XVI veka kao vreme intenzivnih nastojanja turske vojske da prodre dublje na sever – naime, prve seobe srpskog stanovništva u slovenačke krajeve (u kojima su oni danas autohtono stanovništvo) povezane su sa turskim osvajanjima balkanskih zemalja. Tursko zauzimanje balkanskih zemalja pokrenulo je velike seobe stanovništva prema severu i severozapadu, što se odrazilo na kasniju etničku sliku ovog prostora. Sa prostora koji su bili pod turskom okupacijom krenule su migracione struje u pravcu severa, ka mletačkim i habzburškim zemaljama. Jedan krak ove struje usmerio se u pravcu Bele krajine (Maл 1924: 17). Usledile su migracije u kojima su se pokrenuli pravoslavni Srbi sa bosansko-hrvatsko-dalmatinske tromeđe iz Srba, Unca i Glamoča. Najstariji pisani izvor o prisustvu Srba u Beloj krajini potiče iz 1530. godine (Filipović 1970: 156–157; Tersegļav 1996: 14).

Prema izvorima, naseljavanje Uskoka u Bojancima i Marindolu povezuje se sa njihovim naseljavanjem u Žumberku, oblasti u severozapadnom delu Hrvatske. Bela krajina i Žumberak u vreme ovih seoba bili su jedinstveno područje koje je 1553. godine ušlo u sastav Vojne krajine, predstavljajući bazu za otpor protiv Turaka. U kasnijem periodu veći deo Bele krajine, zajedno sa Bojancima, izuzet je iz sastava Vojne krajine. Takav status zadržan je sve do njenog ukidanja 1872. godine (Filipović 1970: 156–157). Status „podeljenih“ srpskih sela ostao je sve do početka Drugog svetskog rata. Tri sela (Marindol, Milići i Paunovići) bila su u sastavu Hrvatske, a jedno u sastavu Slovenije (Bojanci).

U vreme ratnih četrdesetih godina prošlog veka ova teritorija bila je pod italijanskom upravom, sa granicom između Slovenije i Hrvatske postavljenom na reci Kupi. I u prvim posleratnim godinama Marindol, Milići i Paunovići bili su u okviru hrvatske teritorije. Stanovnici ova tri sela odlučili su referendumom 1952. godine da se pripoje Sloveniji.

Na osnovu do sada objavljenih radova i studija moguće je sačiniti realnu sliku tradicionalnog nasleđa pravoslavnog stanovništva ove oblasti. Navešću samo dva primera: M. Filipović (1970) u svojoj studiji daje pregled celokupnog tradicionalnog nasleđa stanovnika ovih sela, sa osvrtom na jezičko nasleđe, dok se M. Tersegļav (1996) u svojim istraživanjima fokusirao na pevačko nasleđe stanovnika ovih sela.

Stanovnike belokranjskih pravoslavnih i susednih žumberačkih sela Cvijić je nazvao „egzotičnim oazama“ (Цвијић 1966: 171–173) zbog očuvanosti kulturnih elemenata koje mi danas prepoznajemo kao odrednice identiteta jedne zajednice. Po njegovom mišljenju, u zajednicama ovakvog tipa zadržani su mnogi elementi patrijarhalne kulture koji su u drugim delovima zemlje već uveliko narušeni.

U sagledavanju sadašnje realnosti srpska sela u Beloj krajini pokazala su se zanimljivim za proučavanje i zbog mogućnosti primene različitih metodoloških (interdisci-

plinarnih) postupaka. Svakako da je najznačajniji aspekt onaj kojim se mogu povezati proučavanja koja dopuštaju mogućnost praćenja različitih promena u zajednici, kako jezičkih (primetan je odmakao proces asimilacije i akulturacije), tako i ekonomskih, kulturnih i drugih, a sve to kroz prizmu društvenih procesa koji su se odvijali na znatno širem prostoru. Promene koje su se u posleratnim decenijama događale morale su se odraziti i na srpsku etničku zajednicu, iako ona predstavlja mikroprostor u odnosu na većinsku (slovenačku) zajednicu.

Danas Srbi u Beloj krajini žive u sredini koja je u visokom procentu etnički homogena, pa više nije izražena podela *mi↔oni* (Srbi↔Slovenici). Time se izgubio i povećan subjektivni osećaj različitosti kao nasleđa iz prošlosti. Osim jezičkih, postojale su i druge, danas znatno teže uočljive razlike, budući da su ih društveni, religijski, kulturni i drugi procesi u periodu posle Drugog svetskog rata skoro u potpunosti potrli. Danas, kada se uđe u bilo koje srpsko selo, teško da će se po izgledu sela i ponašanju njegovih stanovnika uočiti da to nije neko od slovenačkih sela.

TERENSKO ISKUSTVO

U preostala četiri srpska sela (Bojanci, Marindol, Milići i Paunovići) uz reku Kupu, u neposrednoj blizini granice sa Hrvatskom, živi 243 stanovnika. Ovi stanovnici su poslednji ostaci nekada znatno brojnijeg pravoslavnog stanovništva, potomaka Uskoka koji su se na ove prostore naselili u XVI veku. U drugim selima koja su nekada bila pravoslavna, kako u Beloj krajini tako i Žumberku, danas žive uglavnom katolici i grkokatolici (Petrović 2009: 25).

Doskoro su Srbi u Beloj krajini

smatrani nosiocima 'balkanske patrijarhalne kulture', načina života i sistema vrednosti. Čini se zanimljivo videti kakav stav pripadnici ove zajednice zauzimaju prema toj balkanskoj tradiciji i na koji način danas, u bitno promenjenim društvenim okolnostima, interpretiraju vrednosti vezane za tu tradiciju. (Petrović 2009: 27)

Skoro pet vekova u ovim selima negovao se i čuvao srpski jezik, religija, nošnja, običaji i dr. Na očuvanje pravoslavne veroispovesti i elemenata tradicionalne kulture u ovim selima uticali su, pre svega, način i organizacija života u njima, ali i pripadanje Vojnoj granici. Postojanje strogih običajnih regulativa u okviru zajednice omogućilo je da Srbi u ovim selima opstanu veoma dugo kao homogena zajednica. Višedecenijski, skoro neizmenjeni uslovi života potpomogli su da se ova zajednica očuva i u jednom periodu posle Drugog svetskog rata. Zahvaljujući istorijskim preduslovima koji su veoma dugo postojali na ovom prostoru, srpska etnička zajednica u Beloj krajini opstala je i duboko u XX veku, sa prilično očuvanim elementima srpskog pravoslavnog identiteta.

Na ovom mestu osvrnuću se samo na neke od najvažnijih činilaca zahvaljujući kojima se u značajnoj meri očuvao identitet ove zajednice. Pored razgovora sa sagovornicima iz srpskih sela, u stvaranju realne slike stanja ove zajednice pomogli su mi i razgovori sa kolegama koji su svojim radom povezani sa ovom temom.⁴

1. Mešanje srpskog stanovništva iz ovih sela sa stanovnicima susednih slovenačkih ili hrvatskih sela pre Drugog svetskog rata svodilo se na minimum. Mogućnost izbora neveste koja nije morala biti iz druge etničke grupe bitno je u prošlosti ove zajednice doprinosila očuvanju njenog identiteta.

Naime postojale su dve mogućnosti izbora: a) da se nevesta dovede iz nekog od susednih pravoslavnih belokranjskih sela, pošto je pravoslavno stanovništvo u ovom delu Slovenije bilo znatno brojnije ili b) da se nevesta dovede iz nekog od pravoslavnih sela iz Like i Korduna u susednoj Hrvatskoj. Udaljenost ovih sela nije velika i u prošlosti nije bila smetnja za međusobnu komunikaciju. Prema tome, mogućnost izbora bračnog partnera u drugim krajevima bila je podsticajan faktor održavanja različitosti između slovenačke i srpske zajednice u dugom vremenskom periodu. Poznato je da su žene prenosioci kulture iz jedne sredine u drugu. U sadašnje vreme „mešanje“ sa drugima ne prima se kao nešto što je loše za zajednicu, međutim, u vreme stalnih sukoba i ratova i veće upućenosti članova zajednice na međusobno ispomaganje – o posledicama postupaka njenih članova mnogo se više vodilo računa.

2. Danas je opšteprihvaćena činjenica da očuvanju identiteta zajednice doprinosi školovanje na maternjem jeziku. Postojanje škole u mešovitoj sredini omogućava produženo očuvanje identiteta zajednice, jer se podmladak, između ostalog, edukuje u skladu sa takvim interesima manjinske zajednice. U srpskim selima deca su i jedan kraći period posle Drugog svetskog rata osnovno obrazovanje sticala u školama na srpskom jeziku. Školske institucije postojale su sve do šezdesetih godina XX veka. Najstarija generacija današnjih stanovnika pravoslavnih sela u Beloj krajini nastavu je pohađala na srpskom jeziku. Pošto su im učitelji dolazili iz Srbije, osnovno obrazovanje su sticali na ekavici.

Medju Srbima u Beloj krajini samo najstarija generacija danas ima punu kompetenciju pri upotrebi srpskog jezika. Srednja generacija srpski jezik koristi u komunikaciji sa najstarijom, dok u spoljnoj komunikaciji koristi slovenački. Najmlađa generacija srpski jezik razume, ali ga uglavnom ne govori ili ga govori vrlo retko. U srpskim selima u Beloj krajini današnja situacija, što se jezika tiče, ukazuje na to da je u toku proces zamene jezika koji je skoro nestao u okviru samo tri generacije. Slična zapažanja odno-

⁴ Želim da se zahvalim kolegi dr. Marku Terseglavu iz Glasbenonarodopisnog inštituta ZRC SAZU na sugestijama i meni veoma korisnim obaveštenjima, koja su mi pomogla da što realnije sagledam položaj Srba u Beloj krajini. Zahvalnost takođe dugujem kolegi Našku Križnaru iz Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU na pomoći prilikom boravka na terenu i razgovora sa meštanima srpskih sela, potom gospodinu Goranu Šljiviću, svešteniku iz Novog mesta, koji je kao paroh zadužen i za crkvu u Bojancima na razgovoru i pomoći na terenu, kao i prijatelju Momčilu Klačnji na pruženju tehničkoj pomoći prilikom istraživanja.

se se i na druge oblasti života i stvaranja, u kojima se elementi kulture i svakodnevnog života sve više zamenjuju kulturnim tvorevinama većinske zajednice.

Izgleda pomalo neverovatna sadašnja situacija u kojoj se našla ova zajednica – jezik koji je opstajao skoro pet vekova, što delom pokazuje i njegovu vitalnost u odupiranju promenama, nestaje u jednom izuzetno kratkom vremenskom periodu. Pomalo nestvarno izgleda rezultat procesa podstaknutog intenzivnim društvenim i socijalnim promenama koje su se dogodile u prve tri decenije posle Drugog svetskog rata, a čiji je sadašnji rezultat ubrzana zamena sopstvenog (manjinskog) jezika i elemenata tradicionalne kulture jezikom i kulturom većinskog naroda.

Inače, sve do šezdesetih godina XX veka, na ovim prostorima živelo je pretežno ka stočarstvu orijentisano stanovništvo. To upućuje na činjenicu da su se potrebe stanovnika ovih sela uglavnom zadovoljavale u okviru seoskog atara, što bi opet značilo da je bilo prilično statično u pogledu migracija. Izmenjena društvena realnost, čije su se posledice počinjale osećati već pedesetih godina prošlog veka, nije zaobišla nijedan kutak nekadašnje države. Čini se da je najznačajnija njena posledica do tada nezapamćena mobilnost stanovnika, odnosno značajnije povećanje zapošljavanja u okolnim većim mestima – Metlika, Črnomelj, Vinica, vremenom Novo mesto i Ljubljana, u poređenju sa ranijim decenijama. Nova (i drugačija) sredina u odnosu na sredinu odrastanja nameće do tada nepoznata pravila u svakodnevici i međusobnoj komunikaciji.

U novim okolnostima jezik koji je pojedinac poneo iz porodice sve je manje jezik komunikacije u novoj sredini. Slovenački jezik postaje jedini jezik u svakodnevnom i poslovnom razgovoru. Društvena realnost utiče da se maternji jezik sve manje koristi, budući da je mogućnost njegove upotrebe znatno umanjena.

Nije nepoznato da se „zamene“ određenih ponašanja po pravilu javljaju kao posledice društvenih procesa. Migracije, modernizacija (industrijalizacija i urbanizacija), u značajnoj meri i deagrarizacija, osim što utiču na ekonomski razvoj, u visokom procentu utiču i na akulturaciju i asimilaciju.

Kada se 1991. godine Republika Slovenija osamostalila, srpski jezik kao jedan od standardnih jezika prethodne države postaje idiom koji se više ne upotrebljava u javnoj komunikaciji (Petrović 2009: 26), što je opet dodatno podstaklo njegovo gubljenje iz javnog govora.

Kad strani jezik postane glavno sredstvo saobraćanja sa drugima, čak i sa svojim sopstvenim narodom, on se preobraća u sredstvo vladavine ... Jezik na kome smo naučili da se izražavamo čini deo naše ličnosti Kad smo prinuđeni da koristimo drugi jezik ... osiromašujemo svoj rečnik i ... primorani smo da gubimo dodir sa čitavim svetom svoje kulture koja čini baštinu naše zajednice. (Majstorović 1979: 229)

3. Kada se govori o identitetu jedne zajednice u značajne odrednice spada njen odnos i povezanost sa religijom i crkvom. Religija je, pored jezika, bitan element različitosti u višenacionalnim/višekonfesionalnim zajednicama. Religijska pripadnost i njena izuzet-

no izražena integrativna funkcija važni su psihološki i društveni činioci u životu svake zajednice. Poznato je da verski obredi imaju ulogu čuvara identiteta, prenoseći kroz generacije određene vrednosti, koje danas posmatramo kao posebnosti jedne zajednice u odnosu na drugu. Čini se da realnost na terenu upućuje da je to znatno više bilo izraženo u prošlosti.

Religija i obredna praksa jedan su od bitnih vidova života zajednice u težnji ka uspostavljanju njenog jedinstva i socijalne stabilnosti. Kada su u pitanju male etničke zajednice, kao što je to srpska zajednica u Beloj krajini, religijske institucije su bile ne samo integrativni faktor, već i čuvar i promoter identiteta i kulture te iste zajednice. Religija je u prošlosti bila bitan činilac u oblikovanju kulturnog identiteta ne samo grupe već i pojedinca.

Kada su u pitanju belokranjska srpska sela, značajan doprinos u očuvanju identiteta njihovih stanovnika imala je pravoslavna crkva. Kao bitan faktor očuvanja identiteta pripadnika manjinske zajednice u mešovitoj sredini, crkva je za ove stanovnike bila izuzetno značajna za očuvanje i podsticanje unutargrupne integracije. Odnos srpske zajednice i pravoslavne crkve može se smatrati zadovoljavajućim sve do Drugog svetskog rata, od kada uticaj crkve značajno slabi. Danas uticaj crkve u ovim selima na integraciju zajednice nije ni približan onome od pre Drugog svetskog rata.

Kada je u toku podmakli stepen jezičke asimilacije, onda bi religijski činilac trebalo aktivnije da se uključi u čuvanje identiteta zajednice, podstičući njenu integraciju okupljanjem i povezivanjem pojedinaca u grupu pojačavajući uticaj na očuvanje tradicionalnog nasleđa.

Kad verski činilac postane jedan od najznačajnijih činilaca u čuvanju identiteta, a crkvenu organizaciju personifikuje paroh, onda se sa sigurnošću mogu naslutiti procesi među vernicima koji nemaju sveštenika u mestu. U Beloj krajini su izostala krštenja i venčanja. Krsna slava se napušta, a crkvena pomera u nedelju, ako pada na radni dan. Jedino se sabrane obavljaju uz potpun verski obred. (Дрљача 1990: 29)

4. Smanjenje broja Srba u Beloj krajini prouzrokovano je, pored ostalog, opštim smanjenjem prirodnog priraštaja, koje uvek više pogađa manje grupe i vremenom vodi ka biološkom iščezavanju. Kod Srba u severozapadnim krajevima u poslednjim decenijama nije bilo nadoknađivanja stanovništva putem mehaničkog priliva doseljenika, a smanjen je i prirodni priraštaj zbog povećanog iseljavanja, pre svega iz ekonomskih razloga. Sve to dovodi do opšteg starenja zajednice. Svi činioci zajedno uticali su na veću proređenost srpskog življa na ovom prostoru. Malobrojnost utiče na slabljenje nacionalnog samopouzdanja, ali i na svest o visokom stepenu međusobne odrođenosti.

Jednu od posledica smanjenja broja Srba u već ionako maloj zajednici predstavlja nedostatak neposrednih izvršilaca tradicijske prakse, koja je, opet, jedan od neposrednih pokazatelja čuvanja etničkog identiteta. U praksi je teško utvrditi veličinu najmanje etničke skupine koja bi bila samodovoljna za nesmetano funkcionisanje kompleksa

tradicijske kulture. Međutim, mora se naglasiti da je srpska zajednica u Beloj krajini brojno prilično mala, tako da se i iz tih razloga odriču upražnjavanja nekih običaja (Дрљача 1990: 22).

5. Slovenci su Srbe, ali i Srbi Slovence, doživljavali kao *druge*. Religija, običaji, način života (oblačenje,⁵ pre svega) značajno su doprineli postojanju „granica“ između dva naroda. Na ovakvo stanje međusobnih odnosa uticalo je i to što su do relativno skorašnjeg vremena Srbi na ovom prostoru bili vrlo zatvorena zajednica, a „udaljenost“ između ove dve etničke zajednice ogledala se, pored ostalog, i u vrlo malom broju mešovitih brakova.

Kako je već pomenuto, situaciju za Srbe u Beloj krajini „olakšavalo“ je srpsko stanovništvo na prostorima sadašnje Republike Hrvatske, sa kojima su oni bili u stalnim kontaktima, tako da i nisu imali potrebu za većim zbližavanjem sa slovenačkim susedima. S obzirom na to da nisu bili „prisiljeni“ na mešanja sa okolnim stanovništvom, na mešovite brakove do pedesetih godina XX veka gledalo se kao na neprihvatljiv obrazac društvenog ponašanja. S druge strane, društvene promene koje su obeležile razvoj društva u posleratnom periodu uticale su na promenu stava prema mešanju sa slovenačkim susedima. U tom kontekstu mešoviti brakovi više se ne smatraju nepoželjnim ponašanjem članova zajednice.

6. Brojni su činioци koji utiču na promene u sadržaju svakodnevnog života, a to ima efekte i na mogućnosti održavanja etničkog identiteta. U njih, na primer, ubrajam održavanje čvrstih veza sa istom etničkom grupom u susedstvu, zatim identifikaciju sa drugim pripadnicima istog naroda (doseljenog u kasnijim periodima na prostore Slovenije), religijsku pripadnost. Promene koje su nastale u periodu posle Drugog svet-skog rata, a koje su se ticale promena u načinu života, imale su za posledicu slabljenje socijalne organizacije u srpskim selima, ali i promenu u odnosima između manjinske (srpske) i većinske (slovenačke) zajednice, koja je nastala najpre zbog sklapanja mešovitih brakova i zajedničkog školovanja posle ukidanja škola na srpskom jeziku tokom šezdesetih godina XX veka.

Korelacija između industrijalizacije i urbanizacije kao najistaknutijih vidova modernizacijskog procesa u Jugoslaviji u drugoj polovini XX veka značajno je vidljiva i u domenu narodne kulture na prostoru Bele krajine zbog izražene socijalne mobilnosti, odnosno migracije iz mesta odrastanja u druga veća mesta poput Metlike, Črnomelja, Novog mesta, Ljubljane. Na ubrzanje pomenutih procesa uticali su razvoj saobraćajnih veza i sredstava masovne komunikacije.

Kada se danas posmatraju sela nastanjena srpskim stanovništvom ne postoje uočljive razlike u odnosu na okolno većinsko slovenačko stanovništvo niti na ostala slovenačka sela. Ekonomski status ovih sela znatno je poboljšan u poređenju sa predratnim periodom, kada je ovo bio jedan od najsiromašnijih delova slovenačke teritorije. Pravo-

⁵ Smatra se da je Bela krajina dobila naziv po odeći u kojoj je preovladavala bela boja (Станојевић 1924: 147–148).

slavna sela leže na izrazito kraškom terenu, nepogodnom za razvoj zemljoradnje, pa je iz tih razloga stočarstvo bilo i ostalo dominantna grana privređivanja.

Posmatrajući srpsku zajednicu na današnjoj dosta suženoj teritoriji u odnosu na vreme doseljavanja, čini se da je kompaktnost njihovog prostora, kao jedno od bitnih obeležja ove zajednice, skoro nestala. Kompaktnost prostora bila je značajan faktor opstanka srpske zajednice u Beloj krajini, u odnosu na većinsko stanovništvo.

ZAVRŠNI OSVRT

Prostor sadašnje Bele krajine predstavlja ostatak nekadašnjeg etničkog, pa samim tim i etnografskog šarenila iz vremena burnih događaja koji su se odigrali tokom XVI i XVII veka.

Ne samo da se ova regija razlikovala u odnosu na susede, već su i srpska sela između sebe imala donekle različitu istoriju. Još uvek je visok stepen unutrašnje diferencijacije između stanovnika Bojanaca na jednoj i Marindola, Milića i Paunovića na drugoj strani. U tome su velikog udela imale istorijske okolnosti: Bojanci su uvek administrativno pripadali slovenačkoj teritoriji, dok su Milići, Paunovići i Marindol pripadali Vojnoj krajini, ali su bili prilično izolovani od njenog ostatka. Stanovništvo u Bojanacima često je preko svojih predstavnika aktivno učestvovalo u političkom životu.

Nije nepoznata činjenica da treba provesti mnogo više vremena na terenu da bi se upoznao život jedne zajednice, njen način života, shvatanja i viđenje određenih društvenih pojava koje direktno ili indirektno utiču na nju. Ipak, i nekoliko dana provedenih među stanovnicima srpskih sela u Beloj krajini, uz konsultaciju sa već objavljenom literaturom i razgovore sa kolegama koji su proveli mnogo više vremena među njima, dovoljno je da se stvori slika (makar i nepotpuna) o stanju ove nevelike srpske populacije u Republici Sloveniji.

Samopercepciju i identitet ovakvih grupa neophodno je posmatrati kao dinamičku kategoriju: ukoliko dođe do određenih društvenih i političkih promena, mogu se u velikoj meri promeniti i identitet grupe i njeni 'zahtevi' prema većinskoj zajednici. Identitet, u svakom slučaju, nije jednoznačna i statična kategorija; zato danas u humanističkim naukama koje se bave ovom problematikom prevladavaju koncepti kao što su višestruki identiteti, zamenljivi identiteti. Sve ovo iziskuje adekvatnu teorijsku osnovu i metodološki aparat koji bi omogućio pristup identitetu kao dinamičkom fenomenu. (Petrović 2009: 18)

Srpska etnička zajednica na prostoru Bele krajine bročano je mala zajednica, čiji pravni status nije u potpunosti rešen u odnosu prema državi u kojoj žive. Za razliku od drugih nacionalnih manjina koje danas žive u republici Sloveniji, status ove zajednice

još uvek je pravno nerešen.⁶ Ono što je značajno napomenuti jeste da starija generacija Srba ovih sela, sa kojima sam ja pretežno i vodila razgovor, ima još uvek očuvanu svest o svom poreklu i određenim kulturnim razlikama u odnosu na okolinu. Ali isto tako postoji svest da su nekadašnje razlike sve manje, a identifikacija sa većinskim narodom sve veća. Sadašnje stanje u ovoj zajednici ukazuje na odmakao proces akulturacije, iako je postojao dugovremenski otpor prema nacionalnoj i etničkoj homogenizaciji sa većinskom narodom.

Istorijski posmatrano, srpska zajednica uspeła je da sačuva osnovu neophodnu za organizaciju unutrašnje komunikacije, a da pritom ne preuzme model nacionalnog identiteta zajednice u kojoj su živeli vekovima. Nekoliko vekova uspeali su da sačuvaju svoj jezik, religiju i običaje, pri tom nastupajući kao kulturni, ali ne i politički subjekt. Sopstvena komunikaciona struktura, koju su oni izgradili na unutrašnjem nivou, odrazila se na spoljašnjem nivou kao lojalnost prema državi u kojoj žive.⁷

Danas Srbi iz ovih sela žive pretežno u izmešanim naseljima. Sa komšijama se sve više uspostavljaju prisni susedski odnosi. Škola se od sedme decenije prošlog veka pohađa isključivo na slovenačkom jeziku, zapošljava se u firmama u kojima je dominantan slovenački jezik. U promenjenim društvenim i socijalnim prilikama postepeno se menja i tradicionalni kulturni obrazac, koji se prilagođava novim okolnostima, poprimajući jak uticaj većinske zajednice, i vremenom će najverovatnije biti jedini jezik komunikacije u svakodnevnom životu pojedinca.

Potreba za očuvanjem kolektivnog - etničkog - identiteta, koja se manifestuje i kao iskazivanje potrebe za udruživanjem, i prevazilaženjem zatečenog stanja, jeste specifična ljudska potreba. Međutim, čini se da je ona kod srpske zajednice na ovom prostoru skoro u potpunosti ugašena. To pokazuje da je etnički identitet dinamičan i istoričan fenomen koji može da se menja, a takođe i njegov intenzitet može da se menja.

Srbi žive na ovom prostoru već nekoliko vekova. Sam prostor i okruženje, kao i prostorna udaljenost od prvobitnog zavičaja, morali su, po logici stvari, izazvati određene promene ne samo u načinu života, već i u odnosu prema životu, pojavama ali i okruženju.

Ako se prilikom istraživanja ima u vidu vremenska distanca između sadašnjeg vremena i perioda doseljavanja od pre nekoliko storina godina, onda istraživač ne može očekivati da će zateći očuvano stanje zajednice, u kojoj se ništa nije promenilo u odnosu na vreme naseljavanja. Svako takvo očekivanje bilo bi u najmanju ruku nereально. Realnost ovog prostora jesu društveni, ekonomski, obrazovni i kulturni tokovi, koji su

⁶ Srbi u Beloj Krajini imaju osnova da zatraže status autohtone nacionalne manjine. Koliko sam ja uspeła da saznam iz razgovora sa njima, ali i od kolega koji se njima bave u svom profesionalnom radu, oni do sada to nisu (ali i ne žele!) da učine (Komac 2006: 6–69).

⁷ Tokom razgovora pripadnici srpske manjine isticali su njihovu lojalnost sadašnjoj slovenačkoj državi. Ovom prilikom se zahvaljujem svim sagovornicima iz srpskih sela koji su mi ukazali pažnju odvojivši vreme za razgovor.

se, svaki na svoj način, odrazili na svakodnevni život stanovnika ovih sela.

Svaki društveni progres ima svoju cenu, a progres se odrazio u značajnom smanjenju srpskog življa i njegovoj neizvesnoj budućnosti na ovom prostoru.

„Ako naša deca i unuci ne budu govorili naš jezik [i poštovali naše običaje! – M. I. B.], krivca ne treba tražiti u drugima. Mi ćemo biti glavni krivci i ukoliko već želimo da u nekoga uperimo prst onda ga uperimo u sebe“ (David Albahari).

LITERATURA

Цвијић, Јован

1966 *Балканско полуострво и јужнословенске земље*. Београд.

Dražumerič Marinka

1988 Srbi v Beloj krajini. U: Slavec, Ingrid i Tatjana Dolžan (ur.), *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije, Dolenjske toplice*, 3. –5. 11. 1987. Ljubljana: SED, 302–318.

Dražumerič, Marinka i Marko Terseglav

1987 Prispевек k preučavanju Srbov v Beli krajini. *Traditiones* 16: 205–245.

Дрљача, Душан

1990 Опште и посебно у чувању и губљењу етничког идентитета Срба у расејању. *Гласник Етнографског института САНУ* 39: 21–31.

Filipović, Milenko S.

1970 Srpska naselja u Beloj krajini (u Sloveniji). U: *Radovi*, knj. 35. Sarajevo: Akademija nauka i umetnosti BiH, 147–238.

Knežević Hočevar, Duška

2004 Kri ni voda. Potomci Uskokov ob slovensko-hrvaški meji. *Razprave in gradivo* [Ljubljana: Institut za narodnostna vprašanja] 45: 126–143.

Komac, Miran

2006 *Percepcije slovenske slovenske integracijske politike. »Uskoško« prebivalstvo v Beli Krajini, etnična diskriminacija v delovnem okolju, izseljevanje in povratništvo Slovencev. Zaključno poročilo*. Ljubljana: Institut za narodnostna vprašanja.

Libkind, Karmela

1976 Razvitak društvenog identiteta tokom akulturacije. *Kultura* [Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka] 35: 63–77.

Лукић-Крстановић, Мирослава

1986 Новија проучавања етничког идентитета. *Гласник Етнографског института САНУ* 35: 60–72.

Majstorović, Stevan

1979 *U traganju za identitetom*. Beograd: Slovo ljubve, Prosveta.

Мал, Јосип

1924 *Ускочке сеобе и словеначке покрајине*. Београд: Српска академија наука и уметности (Српски Етнографски зборник; 30; Насеља српских земаља; 18).

Petrović, Tanja

2006 *Ne tu ne tam. Srbi v Beloj krajini in njihova jezikovna ideologija v procesu zamenjave jezika*. Ljubljana: Založba ZRC.

2009 *Srbi u Beloj Krajini. Jezička ideologija u procesu zamene jezika*. Beograd: Balkanološki institut SANU (Posebna izdanja; 109).

Станојевић, Станоје

1924 Белокрањци. У: *Народна енциклопедија: српско-хрватско-словеначка, књ. 1*. Загреб: Библиографски завод, 147–149.

Stojković, Branimir

2008 *Evropski kulturni identitet*. Beograd: Službeni glasnik.

Терсеглав, Марко

1989 Прилог проучавању етничког идентитета белокрањских Срба. У: *Зборник радова 20*. Београд: Етнографски институт САНУ, 75–88.

Terseglav Marko

1996 *Uskoška pesemska dediščina Bele krajine*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Влаховић, Бреда

1975 Етнички процеси у Белој Крајини (Словенија). *Гласник Етнографског института САНУ* 24: 103–107.

SERBS IN WHITE CARNIOLA: INSIGHT INTO THE CURRENT SITUATION

The region of White Carniola, Slovenia contains an Orthodox Serbian minority in the villages of Bojanci, Marindol, Milići, and Paunovići, near the border with Croatia. They are the remnants of a once numerous Orthodox population, the descendants of the Uskoks, who came to this area in the sixteenth century.

For nearly five centuries the population has managed to maintain the Serbian language, religion, dress, and customs. This was aided by their way of life and social organization. The existence of rigid codes of behavior allowed the Serbs in these villages survive for a very long time as a homogenous community. Their particular living conditions changed slowly, so that the community was able to preserve its tradition, customs, and religion even after the Second World War.

This preservation was also influenced by contact with the same ethnic group in the neighborhood (in what is now independent Croatia) and segregation from the majority (Slovenians); furthermore, it was aided by identification with other members of the same ethnic group (who arrived in later periods) and religion.

However, after the Second World War, changes gradually came to this area and influenced the Serbian community. Social organization has decreased and the relationship with the majority has also changed due to an increase in mixed marriages and attending school with Slovenians (after the termination of schooling in Serbian).

Dr. Milina Ivanović-Barišić, Etnografski institut
SANU, Knez Mihailova 36/IV, 11000 Beograd, Srbija,
milina.barisic@ei.sanu.ac.rs